

igyekezettel mi magunk vázoltunk fel.” E szerkesztésmód legérzékletesebben Dudkin és Nyikoláj Apollonovics visszatérésénél jelentkezik.

Dudkin

Helsingforsban a kultúrapusztító, bolsevik forradalmár Dudkin eladja lelkét a Sátánnak egy „boszorkányszombaton”. Dudkin „vezetője” Lippancsenkó, aki valószínűleg a metafizikus Gonosz földi megfelelője (kétarcúság). A szellemében és lelkében hordott Káosz és Gonosz biológiailag is beteggé tesz Dudkint. A betegség tetőpontján eljön érte a Sátán, ő azonban Lippancsenkót megölve megváltja magát, visszaserzi saját lelkét, megtér önmagához.

Nyikoláj Apollonovics

Esetében a *végső tartalom*hoz való visszatérésről van szó, a végső Egy-gyel való egyesülésről. Az *Egyből* vagy *végső Énből* származó individuális *én* feladata, hogy önmaga számára elveszen, s végigmenjen az Evolúción: „a Szaturnuszról futott ide; a Szaturnuszhoz tért vissza”.

Mindenképp meg kell említeni, hogy ez, ti. a körköröség korrespondenciában áll a Steiner-i szubjektív idealizmussal. A világ egysége, a „minden egy” ontológiai tétele visszatérést is jelent, amennyiben mindennek önmagává kell válnia, azaz vissza kell térnie az ősi létegyységbe. Szaturnusz az ősi, aranykori istenkirály, a hozzá való visszatérés tehát a felemelkedést, a Gonosz legyőzését jelenti. Ez az út azonban, Belij regényének tanúsága szerint, csak egyéni lehet, a kollektívumot már lehetetlen megváltoztatni, oly mélyen süllyedt a „mocsárba”.

Ez természetesen az orosz (és minden más) messianizmussal való szakítást jelenti. Mivel a regény 1917 után íródott, e következtetés kézenfekvő és reális volt.

SZÜCS SÁNDOR

A Tanúról – 1992-ben

Létezik a Tanú története, s alighanem létezik a Tanú olvasásának története is. Talán nincs is még egy olyan folyóirat, a maga párszáz példányával, amelynek hatása, igaz, bűvópatakszerűen, de ekkora intenzitással járta volna át irodalmunkat. Ennek oka a lap tartalma mellett a formában, az egyedül-írtságban rejlik. Az egyszerű folyóirat-formátum, a barnával nyomott címmel, s a sárguló papírral a vállalkozásra hívja fel a figyelmet. A vállalkozásról beszél most is, 1992-ben – erősebben, gazdagabban, mintha éppenséggel az életmű-sorozat oldalain keresnénk a szóban forgó tanulmányokat. Valószínűleg ez magyarázza azt is, hogy immáron nemzedékek sora őrizi a Tanú-olvasások élményét. Igaz, nem volt könnyű hozzájutni a laphoz sohasem. De hát jobb könyvtárak őrizték, hol bekötve, hol pedig egyes évfolyamokat egyszerűen madzaggal összekötve, mint Szegeden a Somogyi-könyvtár... Az olvasmány élményét pedig valószínűleg fel is erősítették a lap megszerzésének körülményei. Két idősík toldott egymásra: a harmincas évek kiútkeresésének ideje, s immáron hatvan másik esztendő egy-egy pillanata, amikor újabb kiút keresésének gondolata merült fel a szellem embereiben...

Annak, aki a Tanút érteni akarja, az alkalmanként kinyomtatott hat-nyolcszáz példány egyikét kell kezébe vennie. Ekkor jut közel a Tanú mögött álló íróhoz és a vállalkozás céljához. S nemcsak arról van szó, hogy Németh tervszerűen építkezett: tehát nem

egyszerűen arról, hogy az egyes számok szisztematikusan épülnek egymásra – beleértve az idő mozgása által megkívánt elmozdulásokat is. Inkább arról, hogy ezek a ma már széteső füzetek Németh László írói-gondolkodói kiütkeresésének egészéről tanúskodnak, világkép-teremtő törekvéseit hitelesítik. Jelzi ezt az is, hogy a Tanú programja már a lap elindítása előtt kialakult: a program kereste itt a maga számára megfelelő formát, s nem fordítva: nem a készen kapott kereteket igyekezett Németh László kitölteni ilyen vagy olyan módon. Az egyedül írt folyóiratban az új politika Németh László által helyesnek vélt tételei kapcsolódnak az új művészetről és új tudományról már korábban kifejtett gondolatokhoz, megjelenik az új nemesség és a minőség forradalma kifejezés is: ezek pedig a szellemi és világnézeti lázadásnál intenzívebb életforma- és magatartásbeli lázadásra utalnak. Ahogy Németh László mondja: „... azt kívánom, hogy a gondolat ne csak a tollunk alatt váljék írássá, hanem a mozdulatainkban is; csak az írt és tett írás egységében méltányolom az eszmét”.

Figyelemre méltó Németh László világnézeti lázadásának az időpontja. A húszas évek vége és a harmincas évek eleje, amikor Németh világnézete kialakul és formát ölt, Európában és a világon a nagy világnézeti útkeresések és konfrontációk időszaka – amelyből aztán a jobb- és baloldali diktatúrák is kinőnek majd. Keleten ekkor már létezik a sztálini diktatúra, amely a lenini felfogásból fejlődött ki – cáfolva ezzel többek között Németh Lászlónak a sztálinizmust és a leninizmust az utóbbi javára megkülönböztető tételét is. A másik oldalon, Nyugat jelentős országaiban, ugyancsak lényegesnek tekinthető húszas évekbeli előzmények után, tömegmozgalommá erősödik a fasizmus, s a Tanú indulását követően fél évvel Hitler hatalomra kerül Németországban. Németh következetesen elhatárolta magát a jobb- és baloldali diktatúráktól, a fasizmustól és a bolsevizmustól, s velük szemben a minőségszocializmust, a változatoknak is helyet adó, a mellérendelésen felépülő társadalompolitikai felfogást és a tervgazdaságot a vállalkozások lehetőségével összekapcsoló gazdasági elképzelés teteleit állította szembe.

S talán ez az a pont, ahol érdemes megállnunk, hogy Németh korabeli gondolatainak bemutatása, leírása helyett feltegyük a kérdést: honnét fakad az a hit, mely szerint a társadalom egésze az apró szigetek felől átjárható és megváltoztatható? A kérdést talán már korábban meg kellett volna fogalmaznom; akkor, amikor Németh vállalkozásáról, annak világnézeti vonatkozásairól beszéltem. Mert bizony jókora hit kellett ahhoz, hogy egy magyar író a két oldalról szorongató diktatúrákkal a maga párszáz példányos folyóiratát állítsa szembe. Mégis úgy érzem, Németh vállalkozásának egésze kapcsán kell tünődnünk ezen a kérdésen. S bárhonnét is közelítsünk a válaszhoz, azt kell látnunk, hogy Németh sokszor deklarált és szinte az egész munkásságán végighúzódo XIX. század-ellenessége mellett megőrizte ennek a századnak az egyik legjellemzőbb vonását: az egyéniség kultuszát. S bár legtöbbször nem az egyéniségről beszélt, hanem az alkatról, élete nagy pillanataiban, így a *Tanú* írásakor, 1943-ban a *szárszói beszéd* elmondásával, az ötvenes években a *Galilei* megírásakor, s 1956-ban az *Emelkedő nemzet* megírásának pillanatában az egyéni felelősségvállalás értelméről adott példát – még akkor is, ha a célkitűzés és a megvalósítható eredmény között szükségszerűen nagy is volt a különbség. De induljunk ki máshonnét: nem az egyéniség szabadságát védte Németh akkor is, amikor – politikai kérdéseket is gyakran érintő íróként – következetesen távol maradt a pártoktól, noha egy-egy politikai elképzelés azokkal talán könnyebben megvalósítható, vagy egyszerűen csak megvalósítható lett volna? S talán ez a pont, az egyéniség elkiáltó szerepének fontosságába vetett hit értelmezi számunkra a Tanú már-már irracionálisnak tűnő vállalkozását: a párszáz példányos folyóirat szembeszegezését a két oldalról fenyegető diktatúrákkal. Ezért írtam fentebb: a Tanút az érti igazán, aki a lap eredeti formátumát is ismeri és érzékeli. De ugyancsak ez az a pont, amelyre figyelve a Tanú 1992-ben távolabbinak tűnik, mint korábban

bármikor. Mert igaz, válság van most is, akárcsak hatvan esztendővel ezelőtt, meglehetősen civilizációs méreteken is fenyegető, ha másban nem, a környezetszennyezésben biztosan, de az egyén cselekvési tere eltűnt, struktúrák és technikák igazgatják életünket, megtanultuk a regionális fejlődési vonalakban rejlő lehetőségeket és korlátokat, ismerjük a fejlődési trendeket, de mindezek csak azt sugallják számunkra, amit az innét nézve olyannyira vágyott, s a miénknél modernebb társadalom is: fogyasztók vagyunk és leszünk, elképzeléseinkben és vágyainkban is kiszolgáltatottak az újabb technikáknak. Nem egyszerűen az egész megismerésének a lehetősége tűnt el, nem volt az adott Németh László számára sem, s Némethben nagyobb is volt az alázat annál, mintsem hogy ilyenről beszélt volna, de tünőben a vágy és a törekvés is a hasonló nekibuzdulásokra. Így marad meg a hatvan esztendővel ezelőtt útjára indított Tanú újabb irányjelzőként azok számára, akikben nemcsak egyszerűen az a hit él, hogy a csillagok vezetnek, hanem az is, hogy még part is van, és vannak még csillagok is...

FÜZI LÁSZLÓ

A tiszta forrás vize – kólásdobozból

Ezredforduló – folklorizmus – pedagógia

E sorok írójának szakmai tevékenységében csaknem 20 éve áll középpontban a *gyerekvilág és a néphagyomány* öszekapcsolása, találkozási pontok keresése. E tevékenység emlékezetes első, jelentős nyilvánosságú eseménye volt 1976-ban az első csillebérci népművészeti szaktáborozás. E tábor programját a Fialatok Népművészeti Stúdiójának fénykorában együtt készítettük elő és bonyolítottuk le azokkal az akkor fiatal értelmiségiekkel, akik azóta a megújuló ország intézményrendszerébe integráltnan fejtik ki tevékenységüket. Csillebérc jelképpé vált, komplex-kreatív metodikája modellszerűen terjedt el az országban. (Az sem lebecsülendő, hogy – megkésett igazságszolgáltatásként – módot adott 1978-ban és 1980-ban *Jánosi Sándornak*, hogy összegyűjtött nagy tudását és ügybuzgalmát gyerekek körében kamatoztassa.)

E komplex kreatív metodika szemléletesen igazolta, hogy a népművészetnek fontos üzenete van a gyerekvilág számára; fejlődéslélektani és társaslélektani érvek csoportosíthatók arra vonatkozóan, hogy a „kulturális szocializációban” mennyire nélkülözhetetlen mindaz, amit „anyanyelvi nevelésnek” nevezünk, értve ezen zenei, vizuális, mozgáskulturális stb. anyanyelvet. A modern világ identitásproblémáinak kezelésében is kimutatható a néphagyomány ébrentartásának–rekonstrukciójának jelentősége. (Érvelésemben most szándékosan a személyiség oldaláról közelíték, közösség és nemzet szempontjai e kérdésben jól kidolgozottak.)

A népművészet nyelvét alkalmazó-közvetítő kreatív-komplex gyerekprogramok metodikai elemzése azt is igazolta, hogy e módszerek akkor hatékonyak, ha megőrzik *szabadművelődési* (közösségi művelődési) eredetüket. Különösen akkor, amikor az iskola kultúraközvetítési technológiái alapvetően konzervatív – verbális, tekintélyelvű stb. – irányba tolnak el. Ezért aztán – mint a népmesei királynak – egyik szemem sír, a másik nevet, mióta a 80-as években a népművészet egyre szélesebb körben kért és kapott bebocsáttatást az iskolába. (Erről a kettős érzésről írt jegyzetem az Iskolakultúra 1991/7-8. számában jelent meg Szvorák Kati lemezét köszöntve.

A helyzet tehát a következő. Léteznek alternatív iskolai programok a népművészet széles körének iskolai közvetítésére. E programok – hál' istennek – különbözőek, különböző utakon közelítik meg feladatukat. Többségük – még? – őrzi közművelődési